

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
**FISKALNI STIMULUSI DRŽAV ČLANIC EU V LUČI
GOSPODARSKE KRIZE**

Ljubljana, avgust 2011

MIŠO RADMAN

IZJAVA

Študent Mišo Radman izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Bernarda Bršičiča, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

UVOD.....	1
1 SPLOŠNO O GOSPODARSKI KRIZI.....	2
1.1 Razlaga temeljnih pojmov in povezava gospodarske krize s teorijami.....	3
1.2 Zgodovinska umestitev pojmov recesija in gospodarska kriza	4
1.3 Začetek aktualne svetovne gospodarske krize.....	5
1.4 Pogledi na reševanje krize v luči primerjave z veliko depresijo	6
2 RAZLIČNI POGLEDI O NASTANKU IN REŠEVANJU KRIZE	8
2.1 Keynesianski pogled.....	8
2.2 Monetaristični pogled	9
2.3 Avstrijski pogled	10
2.4 Relevantnost teorij za vodenje ekonomske politike	11
3 ANALIZA FISKALNIH SPODBUD V EU	12
3.1 Denarna in fiskalna politika v EU pred začetkom krize.....	12
3.2 Razlogi za fiskalno reševanje gospodarske krize in možne alternative.....	13
3.3 Predvideni in dejanski fiskalni ukrepi, ki naj bi okrepili AD	14
3.4 Uspešnost fiskalnega reševanja gospodarske krize	16
3.5 Fiskalne spodbude v Sloveniji.....	17
SKLEP	18
LITERATURA IN VIRI	19

UVOD

Trenutna svetovna gospodarska kriza, ki se je začela konec leta 2007 v ZDA, je postopoma zajela večinoma vse države sveta, zajela seveda tudi Evropsko unijo (v nadaljevanju EU), je zahtevala vladno ukrepanje, saj večina držav ni sprejela ideje o tržnem načinu reševanja krize. V času krize se velika večina vlad poslužuje državnega intervencionizma, teoretsko utemeljenega na političnih in ekonomskih doktrinah Johna Maynarda Keynesa. Mnenje mnogih strokovnjakov je, da je rešitev za gospodarsko recesijo in tudi depresijo ekspanzivna fiskalna politika (predstavim seveda tudi drugačna mnenja). Ob izpadu zasebnega agregatnega povpraševanja naj ga nadomesti večje državno trošenje, fiskalne spodbude, zato se v tem delu osredotočam na le-te. Fiskalne spodbude so trenutno najbolj relevantna stvar debate, ko govorimo o kriznem posredovanju ekonomske politike. Med proučevanjem zgodovine gospodarskih kriz spoznam, da se vlade običajno odločijo za fiskalne spodbude, čeprav so vedno aktualne debate o njihovih številnih škodljivih vplivih na gospodarstva. Še preden lahko bolj natančno govorim o fiskalnih spodbudah in jih primerjam med državami, pa je treba dobro poznati več o njih npr. njihove namene in usmerjenost, saj zahtevajo precejšnja sredstva, čas in energijo. Poleg tega lahko gospodarstvu škodijo, zato je treba njihovo uporabo izvesti pravilno in pretehtano (če jih že sploh uporabljamo). Najprej pa je treba sploh vedeti, kaj se v današnjih gospodarstvih sploh dogaja, torej koga je kriza najbolj prizadela, kateri ekonomski subjekti ter sektorji najbolj potrebujejo pomoč oz. spodbude. Kot bi rekli strokovnjaki: treba je razumeti genezo in potek gospodarske krize. Brez ustrezne anamneze ni mogoče oblikovati ustrezne in učinkovite terapije.

V diplomski nalogi postavljam naslednje hipoteze:

Hipoteza 1: Svetovno gospodarstvo (predvsem pa EU, na katero se osredotočam) še potrebuje določeno količino fiskalnih spodbud. Izhajam iz mnenja strokovnjakov iz IMF (Mednarodni denarni sklad), ki imajo večinoma podobno (keynesiansko) mnenje in za zdaj (jih pa predstavljam v nadaljevanju) puščam ob strani vedno bolj očitna prodorna mnenja, da se gospodarstvo pobere tudi brez intervencij oziroma, da se pobere še hitreje.

Hipoteza 2: Fiskalne spodbude niso bile učinkovite, vsaj doslej ne, je pa njihova učinkovitost odvisna od države do države, pa tudi sicer od različnih dejavnikov (usmerjenost ukrepov, odzivnost ekonomskih subjektov), poleg tega je treba tudi upoštevati, da potrebujejo kar nekaj časa, da začnejo učinkovati (če že predpostavljamo, da bodo imele zelene pozitivne učinke).

Hipoteza 3: Fiskalne spodbude bi lahko bile bolj učinkovite, če bi bila mnenja odgovornih oz. oseb, ki odločajo o njihovi uporabi bolj enotna (če ne bi nekatere politične strani preveč očitno vodile spodbude v eno smer, druge v drugo) in, če bi imele vlade večjo podporo pri izvajanju protikriznih ukrepov (v določenih državah vlada kaos in prebivalstvo ne podpira niti varčevalnih ukrepov niti fiskalnih spodbud). Torej ekonomska politika bi morala biti

bistveno bolj konsistentna. Poleg tega bi morale vlade, če imajo le možnost, izvajati fiskalne spodbude bolj kot varčevalne ukrepe. Izhajam torej iz mnenja Evropske komisije in seveda spet IMF.

Hipoteza 4: Fiskalne spodbude se med državami članicami EU razlikujejo glede na finančno sposobnost države, pa tudi glede na mnoge druge dejavnike (stroški posojanja, pravilna in primerna uporaba fiskalnih spodbud). Ena od bistvenih razlik je tudi politična vladavina, saj vlade, ki so bolj keynesiansko usmerjene, praviloma bolj poskušajo uporabljati fiskalne spodbude.

Z analizo predvidenih in že izvedenih fiskalnih ukrepov nameravam ugotoviti, koliko so države EU predlagale davčnih izdatkov za aktualno gospodarsko krizo, kako so bile doslej uspešne v reševanju te krize, kaj je potrebno še storiti, katere so alternative keynesianskemu pristopu reševanja krize ter izvesti primerjavo izdatkov med državami EU (relativno v deležu bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP)) za protikrizne ukrepe oz. fiskalne spodbude, namenjene oživljanju gospodarstva. **Cilj** te diplomske naloge je ugotoviti in analizirati pomen, ki ga imajo fiskalne spodbude v času gospodarske krize, še posebej na primeru EU.

Problem fiskalnih spodbud je relevanten tako za ekonomsko teorijo kot praktične vidike vodenja ekonomske politike. Po eni strani gre za delovanje (bolj ali manj uspešno) ekonomske politike v praksi, po drugi strani pa gre za obnavljanje intervencionističnih pogledov (keynesianizem, marksizem), za katere se je mislilo, da so zgodovinsko ovrženi in preživeti (predvsem po razpadu Sovjetske zveze in celotnega komunističnega bloka).

Diplomska naloga je vsebinsko razdeljena na tri poglavja. V prvem predstavljam povezavo med aktualno gospodarsko krizo in veliko depresijo, aktualen problem tudi predstavim v okviru ekonomske teorije in sicer s pomočjo koncepta oz. teorije poslovnih ciklov ter teorije kriz kapitalizma. V drugem poglavju predstavljam različne teoretske poglede o nastanku in reševanju krize. Soočam keynesianski, monetaristični in avstrijski pogled. V tretjem pa analiziram dosedanje in predvidene fiskalne spodbude v državah članicah EU, njihovo učinkovitost in sproti predlagam ukrepe, ki naj bi njihovo učinkovitost povečali ter hkrati pospešili izhod iz krize. Sledijo zaključki in sklepne misli ter navedba uporabljenе literature in citiranih virov.

1 SPLOŠNO O GOSPODARSKI KRIZI

Da lahko sploh natančneje govorim o samih fiskalnih ukrepih v času gospodarske krize, je potrebno naprej opredeliti pojme, o katerih govorim ter seveda predvsem razlike med njimi. Poleg tega pogledam še nekoliko v ekonomsko zgodovino, da dokažem, da so trenutne razmere nekaj povsem običajnega v gospodarskem oz. poslovnem ciklu. V vsakem ciklu imamo dno (recesija, kriza), potem rast, vrh in krčenje. In ker po vsakem

dežju posije sonce, tudi po vsaki krizi pride obdobje rasti, saj si obdobja sledijo v zaporedju, ki sem ga zapisal.

Gospodarska kriza, ki se dogodi v času kapitalizma, pokaže, da ima tudi kapitalizem svoje očitne pomanjkljivosti (vsaj tako je mnenje keynesiancev, predstavim tudi drugačne ideje), tako poznamo teorijo krize kapitalizma (oz. bolj natančno: krizo zaupanja prebivalstva v kapitalizem). O teoriji krize zaupanja prebivalstva v kapitalizem govorimo, ko začnejo ekonomski subjekti dvomiti v učinkovitost kapitalizma in začnejo razmišljati o alternativnih možnostih (Kastelic, 2009). Najbolj znana alternativa, ki jo tudi pri nas poznamo zelo dobro, je marksizem oz. komunizem. Gre za to, da prostemu trgu in "nevidni roki" Adama Smitha ne zaupamo več in želimo, da država intervenira ter s svojimi posegi preprečuje cikle. Seveda se v praksi tega ne da izvesti (gospodarstva se vedno gibljejo ciklično). Največ kar je mogoče narediti je, da cikle le malo omilimo. Anticiklična politika pa je tudi tisto, kar je trenutno zelo zaželeno. Eden od najbolj znanih in v praksi najpogostejše uporabljenih instrumentov te politike so ravno fiskalne spodbude. Mnogi bi sicer rekli, da Smith ni bil čisti zagovornik čistega delovanja trga (*laissez-faire*), ampak sistema "naravne svobode" (Smith, 2010, str. 674), ampak Smith je vseeno s svojo idejo o nevidni roki trga še vedno najbolj znan začetnik ideje prostega trga.

1.1 Razlaga temeljnih pojmov in povezava gospodarske krize s teorijami

Gospodarska kriza oz. depresija, kot jo opredeljujeta Samuelson in Nordhaus (2002, str. 740), je dalj časa trajajoče obdobje, za katerega je značilna visoka brezposelnost, nizka raven BDP, investicij in naložb, poslabšan poslovni optimizem ali celo gospodarski pesimizem, pogostejši stečaji in padajoče cene, torej pričakovana deflacija. Deflacije v Sloveniji še nismo nikoli zaznali na letni ravni, vendar je mnenje ekonomistov o njej negativno, zato je tudi nezaželena, so pa imeli Japonci z njo izkušnje in so se je poskušali znebiti (Slovenska tiskovna agencija, 2010). Deflacija navadno pripelje do povečanja brezposelnosti, zato ni zaželena, saj upočasni delovanje gospodarstva, ker podjetja odložijo svoje načrte in zmanjšajo aktivnost, saj se tudi njihovi prihodki zmanjšajo. Eden glavnih negativnih učinkov deflacije je, da realno narastejo dolgovi (saj vrednost denarja naraste) in jih upniki ne morejo poplačati, kar privede do verige stečajev. Za večino gospodarskih kriz je značilna deflacija, vendar je za zdaj še ni čutiti v tej aktualni gospodarski krizi, vsaj ne v taki obliki, kot je pričakovati za čase gospodarskih kriz. Pomembna je tudi povezava gospodarske krize s teorijami poslovnih ciklov, saj je kriza le dno cikla in pomeni začetek preobrata v ciklu (novega obdobja rasti).

Milejša oblika gospodarske krize se opredeljuje kot recesija, za katero so značilne številne opredelitve gospodarske krize, a v milejši obliki. Tehnično gledano imamo recesijo, kadar proizvod oz. BDP pade v 2 zaporednih kvartalih. Recesija sledi vsakemu obdobju rasti, saj se gospodarstva gibljejo ciklično. Torej v času krize BDP pada oz. ima negativno rast, ta pa

je lahko tudi večja od nekaj odstotkov. Za rast BDP vedno obstajajo nagrade npr. gospodarstvo napreduje (v primerjavi z drugimi), povečuje se zaposlenost itd. (Galbraith, 2010, str. 24). Če rasti ni oz. je celo padanje, takrat je gospodarstvo v težavah (lahko pride do že definirane recesije ali celo še do hujšega: gospodarske krize).

Javnofinančni fiskalni deficit oz. javni dolg je razlika med javnofinančnimi prihodki in javnofinančnimi odhodki. To je najpomembnejši kazalec fiskalnega položaja države (Stanovnik, 2008, str. 261). Za vse države in vsa obdobja, tako recesije kot ekspanzije je značilen določen državni dolg. Za časa predsednika Billa Clintona v ZDA je državni proračun beležil negativen deficit oz. suficit. To je izjemno redek pojav. Za vsa obdobja gospodarskih kriz je značilen velik javnofinančni fiskalni deficit, ki se med obdobjem rasti in razcveta zmanjša. Večina držav ima ravno trenutno zaradi tega dolga velike težave, saj se v predhodnem obdobju dolg ni veliko zmanjšal (velja za večino držav članic EU), kot omenim v nadaljevanju: predvsem zaradi velikih investicij in tudi, ker so države na svoj dolg kar malo pozabile.

Agregatno povpraševanje (v nadaljevanju AD) je količina vseh izdelkov in storitev, ki jih vsi kupci kupijo pri določeni ceni v neki državi. Je vsota potrošnje zasebnih ekonomskih subjektov, državne potrošnje, investicij in neto izvoza. Gre v bistvu za celotne načrtovane ali pričakovane oz. želene izdatke v gospodarstvu v nekem obdobju. Določeno je z agregatno ravniyo cen, nanj pa vpliva tudi ponudba denarja, predvsem pa seveda na AD vpliva kupna moč ekonomskih subjektov. V času krize skupno povpraševanje (zaradi manjše kupne moči) pade, posledično je proizvodnja manjša, so pa določene panoge bolj, določene manj prizadete. Bolj prizadeti so običajno finančni sektorji oz. proizvodnja in menjava vseh kapitalnih dobrin in storitev ter gradbeništvo. To je pričakovano, saj se v času recesije ponavadi najbolj zmanjša povpraševanje po finančnih storitvah, ker ekonomski subjekti nimajo tako veliko razpoložljivih materialnih sredstev kot v času razcveta, pa tudi potreba po gradnjah se zmanjša, saj je bilo ponavadi zgrajeno vse potrebno v predhodnem obdobju gospodarske rasti, drugi razlog je pa, da navadno večina subjektov nima dovolj sredstev, da bi začeli gradnje na novo, tudi če je to potrebno, saj gradbinci ponavadi ravno v času krize bankrotirajo (kot se zdaj dogaja v Sloveniji). Bistveno manj prizadete so proizvodnja hrane in drugih nujnih življenjskih dobrin ter seveda trgovina na drobno, ker prebivalstvo te dobrine potrebuje ne glede na krizo, čeprav se tudi tu povpraševanje nekoliko zmanjša, vendar ne tako opazno kot v prej omenjenih panogah.

1.2 Zgodovinska umestitev pojmov recesija in gospodarska kriza

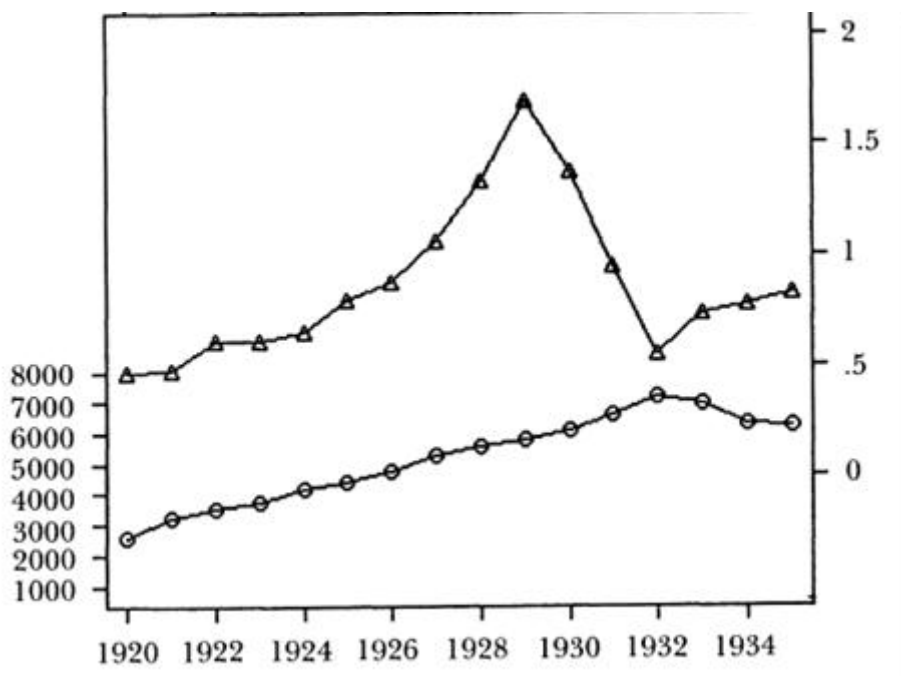
Recesija in gospodarska kriza sta povsem običajna pojava v gospodarskih ciklih, saj čisto vsakemu obdobju gospodarske rasti (kot smo je bili deležni v Sloveniji in večini drugih držav do leta 2007) sledi obdobje recesije, včasih celo obdobje gospodarske krize. So pa

obdobja recesij in kriz različno dolga in imajo različne učinke na gospodarstvo.

1.3 Začetek aktualne svetovne gospodarske krize

Konec leta 2007 so se v ZDA začeli čutiti prvi indikatorji recesije, še posebej na finančnih in kreditnih trgih (Choforas, 2009), ki se je kasneje v letu 2008 izkazala za gospodarsko krizo, ki bi jo lahko še posebej po dogajanju do sredine leta 2009 (brezposelnost je dosegla vrhunec) primerjali tudi z veliko depresijo, ki je trajala v letih 1929-1933 in je povzročila veliko brezposelnost, ogromen upad industrijske proizvodnje ter še mnoge druge hude negativne posledice na svetovno gospodarstvo. Velika depresija je največje obdobje gospodarske krize v svetovnem merilu v 20. stoletju. O veliki depresiji nekaj več povem v nadaljevanju tega dela, saj je bila to ena od prelomnic 20. stoletja, kar se tiče gospodarskega intervencionizma. Visoki javnofinančni deficiti, s katerimi imajo države zdaj težave, so se pri večini držav nabrali skozi leta in (kot bomo videli je tako tudi pri Sloveniji) se tokrat niso veliko znižali v obdobjih gospodarskih rasti, predvsem zato, ker so države počele različne aktivnosti (zadolževanje zaradi izvajanja slabo uspešnih in nedonosnih investicij) kot v Sloveniji ter kar nekako pozabile na zniževanje javnega dolga. Nekateri so obdobje od 2008 do sredine leta 2009 poimenovali **velika recesija** (angl. *The Great Recession*) (Roberts, 2009).

Slika 1: Gibanje državnega dolga in indeks cen delnic v času velike depresije

Vir: Calomiris, 1993, str. 74.

Pojasnilo slike: zgornja krivulja predstavlja indeks cen delnic (angl. *stock price index*),

spodnja pa dolgoročni dolg države, številke na levi strani grafa se nanašajo na dolgoročni dolg (same vrednosti niso bistvene, ker jih tudi avtor ne navaja, gre samo za ponazoritev), na desni pa se številke nanašajo na omenjeni indeks. Številke pod grafom so letnice. Graf dokazuje, kar sem že ugotovil: med krizo (velika depresija je trajala v letih 1929-1933) dolg naraste, vrednost delnic in drugega premoženja pa pade.

1.4 Pogledi na reševanje krize v luči primerjave z veliko depresijo

Velika depresija se je začela v ZDA tako kot trenutna gospodarska kriza. Poleg začetka je še nekaj vzporednic, ki jih lahko potegnemo s trenutno gospodarsko krizo. Američani imajo podobno taktiko fiskalnih spodbud kot takrat (predsednik Obama je izvedel največji paket spodbud po veliki depresiji), večina vlad poskuša posnemati uspešen izhodni načrt iz velike depresije. Sicer še vedno obstajajo debate, ali je bil resnično *New Deal* ključen za izhod iz velike depresije in o t. i. sekundarni recesiji leta 1937, vendar bom v tem delu predpostavljal, da je *New Deal* bil uspešen izhodni načrt, saj se je zagnalo gospodarstvo in prišli smo v obdobje gospodarske rasti. Izpolnjeni so bili primarni nameni fiskalnih spodbud in večina zgodovinarjev je opredelila *New Deal* kot uspešen izhodni načrt, ekonomisti pa seveda imamo kritične poglede nanj, saj so prišle negativne posledice takšnega državnega zadolževanja. Opaziti je bilo tudi "depresijo znotraj depresije" še posebej v letih 1937-1939, ko je brezposelnost v ZDA zrasla na 20 % in to kljub fiskalnim spodbudam (Reed, 2010). Nekateri avtorji pišejo, da je večinoma vse, kar so zgodovinarji in starejši ekonomisti pisali o *New Dealu* in veliki depresiji napačno in stvari obračajo na glavo (Murphy, 2009).

Takratni izhodni načrt *New Deal*, nekateri so to prevedli kot nova pogodba (Galbraith, 2010), je bil delo kasnejšega ameriškega predsednika Franklina Delana Roosevelta. Predvideval je javna dela s katerimi so pridobili ogromno novih delovnih mest. Očitno je bil načrt uspešen (ob upoštevanju omenjene predpostavke), saj se je zaposlenost povečala, proizvod ravno tako. Poleg tega so omogočili hiter gospodarski razvoj države, ki je postala po drugi svetovni vojni svetovna gospodarska in politična velesila številka ena. *New Deal* je bil seveda financiran z ogromnimi finančnimi spodbudami oz. velikimi zadolževanji države, kar je tudi tema tega dela. Keynesianci bi rekli, da potrebujemo podoben načrt tudi v današnjem času. Seveda je potrebno upoštevati še negativne posledice takih finančnih spodbud: inflacija, višji davki v prihodnosti (v času Roosevelta so zrasli na velikanske odstotne vrednosti (Reed, 2010) vendar se tu osredotočam na mnenje večine strokovnjakov (predvsem tistih iz IMF, kot so npr. Freedman, Spilimbergo, pa tudi Krugman in ostali, ki jih citiram skozi celotno diplomsko delo), da so fiskalne spodbude potrebne) ipd. Kljub vsem tem negativnim posledicam fiskalnih spodbud bi večina prebivalstva trenutno najraje videla nova delovna mesta in podoben načrt bi jih zagotavljal (vsaj kratkoročno).

Ob odhodu Busheve administracije je takratni ameriški podpredsednik Dick Cheney

izjavil, da trenutne gospodarske krize ni nihče bil sposoben napovedati (Roubini & Mihm, 2010, str. 1), zato večina vlad ni bila sposobna hitro ukrepati. Tudi, če bodo mnogi dejali, da takratni ameriški podpredsednik ni dovolj relevantna ekonomska referenca, pa to izjavo navajam predvsem zaradi dejstva, da imajo ostale vlade podobno mnenje. Skoraj nobena vlada ni hotela sprejeti trditve, da se kriza bliža, čeprav so jo mnogi ekonomisti napovedovali.

Način reševanja krize oz. izhodni načrt, ko poskušamo s fiskalnimi spodbudami nadomestiti AD se imenuje **ekonomika depresije**. Gre za motnje na strani agregatnega povpraševanja, ki jih poskušamo odpraviti (Krugman, 2008, str. 182). Torej s pomočjo fiskalnih spodbud poskušamo stimulirati ekonomske subjekte k večji potrošnji (npr. spodbude gospodinjstvom za povečanje njihove kupne moči), ali izvajamo ukrepe, ki naj bi izboljšali razmere na trgu dela, ali pa preprosto poskušamo povečati državno porabo, to pa seveda vodi v večje zadolževanje, kar je tvegano. Seveda je kriza vedno tudi priložnost za špekulante, ki radi tvegajo in si to seveda lahko privoščijo, ker imajo sredstva (ki jih nujno ne potrebujejo) in čas kot ključna dejavnika (Vontobel, 2003, str. 53).

Industrijska proizvodnja v času recesije upade, tako je npr. v času velike depresije v ZDA upadla kar za skoraj 50 odstotnih točk (Temin, 1993, str. 90). Eden od razlogov za tako veliko brezposelnost naj bi bilo v ZDA brezpogojno nasprotovanje delavcev zniževanju mezd, ki ponavadi sledi deflaciji (Smith, 2006, str. 18). Ključne značilnosti velike depresije so bile: nezaposlenost, namreč leta 1932, je bilo kar 10 milijonov Američanov brez dela (Reed, 2010), brezposelnost v Angliji istega leta pa je bila kar 22 % (Dadkhah, 2009, str. 6), že omenjen padec industrijske proizvodnje (ogromno podjetij je razglasilo stečaj, likvidacije ali pa je bilo prisiljeno zmanjšati proizvodnjo zaradi manjšega AD, ki je bilo posledica manjše kupne moči), deflacija, upad svetovne trgovine, kolaps kapitalskega in finančnega trga, ki je bil posledica napačnih prepričanj in napačnih pričakovanj. Ljudje so namreč takrat verjeli, da gredo lahko vrednosti delnic le še navzgor in jemali kredite, da so jih lahko kupovali, ko pa je vrednost delnic začela padati, je nastala vsesplošna panika ter bančni in borzni zlomi. Osebna potrošnja se je precej zmanjšala. S pomočjo fiskalnih spodbud iz *New Deal*a je padec osebne potrošnje nadomestila večja državna potrošnja, prišlo je seveda do negativnih učinkov v prihodnosti in tudi do sekundarne recesije, vendar svetovno gospodarstvo se je pobralo. Kritiki bi trdili, da bi se gospodarstvo iz velike depresije pobralo prej, če bi trgu dovolili prosto delovanje ter, da je gospodarstvo v veliko depresijo padlo predvsem zaradi napak institucij in ne zaradi tržnih pomanjkljivosti. Gre za t. i. avstrijski pogled, ki je ravno obraten od keynesianskega in ga (poleg monetarizma) predstavljam v naslednjem poglavju.

2 RAZLIČNI POGLEDI O NASTANKU IN REŠEVANJU KRIZE

Skozi zgodovino se je oblikovalo več različnih pogledov o nastanku ter predvsem o reševanju gospodarske krize. Nekateri menijo, da je potrebno hitro ukrepati s fiskalnimi spodbudami in zadolževanjem države, drugi, da je najbolje pustiti trgu, da počisti z vsem slabim, medtem ko bojo najuspešnejši in najboljši preživeli tako kot v naravi in v boju za obstanek, tretji so nekje vmes. Predstavljam tri različne poglede: keynesianski, monetaristični in avstrijski pogled.

2.1 Keynesianski pogled

John Maynard Keynes je bil angleški ekonomist, ki velja za začetnika makroekonomije in državnega intervencionizma. Uveljavil je idejo, da država s fiskalnimi spodbudami posega v gospodarstvo. Njegove ideje je uporabil Roosevelt (tudi nehote, saj sta živela v istem času) v že omenjenem programu *New Deal*. Čeprav so mnjenja deljena, kaj je bilo ključnega za konec velike depresije, pa so mnogi mnjenja, da so bile to ravno fiskalne spodbude (Stiglitz, 2010, str. 1), seveda poleg povečane proizvodnje zaradi priprav na drugo svetovno vojno, vendar se je to povečanje začelo kasneje kot Rooseveltov program. Torej vse deluje kot v pravljici: država skozi fiskalne spodbude zagotovi potrebne reakcije in vzpostavi se želena raven zaposlenosti, proizvoda in cen. Po koncu velike depresije je bilo v ZDA opaziti porast investicij, kar je očitno pomenilo uspeh (vsaj kratkoročen) keynesianizma (Romer, 1993, str. 37). Keynesianizem in velika depresija sta pomenila začetek makroekonomije, saj države se prej niso zavedale, da bi lahko začele tako močno vplivati na dogajanja v gospodarstvu (Bernanke, 1995, str. 1). Večina ekonomistov meni, da vmešavanje države v gospodarstvo prej niti ni bilo potrebno, ko pa je brezposelnost dosegla 20 % je večina izgubila vero v Smithovo nevidno roko (Margo, 1993, str. 42). Ravno tik pred veliko depresijo je vladalo veliko zaupanje v prosti trg. Takratni ameriški predsednik Herbert Hoover je bil označen kot zadnji t.i. *laissez-faire* predsednik (Reed, 2010, str. 8). Nekateri pravijo drugače, da je že Hoover začel z napačnim vmešavanjem države v gospodarstvo, za katere avstrijska teorija pravi, da so razlog za gospodarsko krizo. Omogočal naj bi velike spodbude podjetjem v krizi tako kot prejšnji ameriški predsednik Bush (Murphy, 2009, str. 172). Približno od 1933 pa vse do 1973 je bil keynesianizem vodilni v ekonomski znanosti (Borak, Norčič & Savin, 1996, str. 14).

Keynesianski pogled je bil revolucionaren v primerjavi s klasičnim, ki je prevladoval do 30. let 20. stoletja. Keynes je verjel, da lahko neizkoriščene zmogljivosti in visoka brezposelnost v gospodarstvu vztrajajo dolgo časa, da monetarna in predvsem fiskalna politika (z njo ima vlada dovoljenje za večjo porabo ter njen vpliv na inflacijo je malo manj direkten kot pri monetarni) ugodno vplivata na povečanje agregatnega povpraševanja v fazi potrtosti in analogno v fazi razbohotenja ter, da naj bi keynesiansko poseganje (fiskalne spodbude) v tržne pomanjkljivosti omejevalo ekscese poslovnega cikla

(Backhouse & Bateman, 2006).

2 osnovni značilnosti keynesianizma (Caplan, 1997):

1. meni, da brezposelnost nastane zaradi nezadostnega AD in
2. za zmanjšanje brezposelnosti je potrebno povečati AD skozi monetarno in fiskalno politiko.

Glavna težava keynesianizma je, da na dolgi rok odpove, saj potem ko opravimo z gospodarsko krizo skozi fiskalne spodbude, pridemo do naslednje velike težave: javnofinančni deficit oz. velik državni dolg, ki je bil potreben, da smo sploh lahko gospodarstvo potegnili iz recesije. John M. Keynes je celo izjavil, da smo na dolgi rok vsi mrtvi in dolgoročno sploh ni potrebno gledati. Tako da ta pogled ne daje odgovora, kako na dolgi rok rešiti državo visokega dolga. Ker keynesianizem ne da odgovora, kaj storiti na dolgi rok oz. kako zmanjšati državni dolg, se pojavijo razni alternativni pogledi, od katerih podrobneje predstavljam monetarizem ter avstrijski pogled.

2.2 Monetaristični pogled

Idejam Keynesa so nasprotovali zagovorniki prostega trga, ki so menili, da se kriza konča sama po sebi brez (večjih) intervencij države ali njenih institucij, saj s tem samo zapravljamo sredstva. Poleg tega so mnenja, da so lahko fiskalne spodbude škodljive za gospodarstva, saj pomenijo neko odvisnost gospodarstva od državnih ukrepov (poleg inflacije in višjih davkov v prihodnosti). Bistvena ideja je, da naj bi država le preko količine denarja vplivala na dogajanje v gospodarstvu. Gibanje se je pojavilo v Chicagu (odtod tudi ime "Chicago Boys") nekako v 60 letih 20. stoletja, začetnik pa je Milton Friedman, nekdanji profesor na čikaški univerzi, najbolj znan predstavnik ekonomske šole monetaristov, ki je ravno zatrdil, da lahko keynesianizem vodi gospodarstvo v stagflacijo, preden se je to zares zgodilo. Stagflacija je obdobje sočasne stagnacije gospodarstva in inflacije (negativna rast BDP, kot se je npr. dogajalo v ZDA v 70. letih 20. stoletja ob sočasni inflaciji). Ta pojav pokaže zmoto keynesianizma. Prednosti kapitalizma (brez "vidne noge" države) ne vidijo izključno samo v njegovi večji učinkovitosti, ampak tudi v spontanem zagotavljanju pravičnosti. *Laissez-faire* kapitalizem je tisti družbenoekonomski sistem, ki je potreben pogoj za zagotovitev želene politične in ekonomske svobode posameznikov. Poskušali so ponovno obuditi Smithove ideje. Dokazali so, da je keynesiansko prepričanje v potrošnjo kot glavno kratkoročno determinanto BDP neutemeljeno. Oživili so kvantitativno denarno teorijo in zavrnili keynesiansko tezo o nemoči monetarne politike. Še danes ni jasnega mnenja, ali so fiskalne spodbude koristne ali škodljive za gospodarstva (Ahrens, 2009, str. 1). Nekateri so mnenja (tudi Evropska komisija), da trenutno, še posebej pa leta 2009 je takšno mnenje prevladovalo v IMF, potrebujemo hitre in učinkovite fiskalne ukrepe, torej fiskalne spodbude (Watt & Nikolova, 2009, str. 7). Monetaristi izpostavljajo pomen denarja in denarne politike kot

najpomembnejši način državnih intervencij v gospodarstvo. Njihovo mnenje je, da je potrebno denarno maso postopno povečevati, da se zagotovi polnozaposlitveno ravnotežje in primerna količina denarne mase. Ob primeru inflacije pa je denarno maso potrebno znižati oz. omejiti. Ukvarjajo se pretežno z monetarno politiko in fiskalno pustijo bolj ob strani (za razliko od keynesianizma). Centralna banka (v nadaljevanju CB) uravnava količino denarja v obtoku, s tem tudi obrestne mere, cene in gospodarsko aktivnost (Hafer, 2001). Bistvo monetarizma je torej v tem, da je načeloma neodvisen od drugih idej, obuja Smithove ideje, a vseeno zahteva določeno količino intervencij (Hoover, 1984) in ne govori o popolnoma prosti tržni ideji, ki jo predstavljam v naslednjem podpoglavju in gre za t. i. avstrijski pogled oz. avstrijsko teorijo poslovnih ciklov.

2.3 Avstrijski pogled

Aktualna gospodarska kriza je pripeljala do oživljanja avstrijskega pogleda in avstrijske teorije poslovnih ciklov. Hayek, Menger, von Mises in ostali postajajo spet vedno bolj aktualni. V osnovi je avstrijski pogled ravno obraten od keynesianskega, saj zagovarja *laissez-faire*, torej popolnoma prosto delovanje trga brez intervencij države in fiskalnih spodbud. S tem seveda potrjuje Smithovo nevidno roko trga in vodi v drugo teorijo skrajnosti. Avstrijski pogled je še bolj teoretičen kot keynesianski, pa vendar včasih pride prav. Tako je Hayek s pomočjo te teorije napovedal veliko depresijo vsaj pol leta preden se je sploh začela, vendar večina še vedno ne verjame tej strogi teoriji, čeprav postaja vedno bolj aktualna v zadnjem času. Avstrijski pogled pravi, da se v neravnotežju oz. gospodarski krizi gospodarstva ne znajdejo zaradi pomanjkljivosti oz. napak kapitalizma kot sistema, ampak zaradi napak vlade in institucij npr. CB, ki izvajajo monetarno ekspanzijo (Ebeling, 2008, str. 2). Avstrijski pogled tako trdi, da je večina kriz monetarno ustvarjenih (s tem očitno napadajo monetaristično uravnavanje količine denarja v obtoku). Večja količina denarja v obtoku povzroči v kratkem obdobju gospodarsko rast, vendar tudi ustvarjanje finančnega in nepremičninskega balona, ki pa v dolgem obdobju »poči« (angl. *from boom to bust*). Poveča se inflacija in cene (tudi nepremičnin) narastejo čez vse meje. Kar se je ravno zgodilo v Sloveniji. Ko pa t.i. balon poči (angl. *price colapse, credit crunch*) in pride do recesije oz. celo gospodarske krize na trgu, začnejo cene padati, kar povzroči že omenjeno deflacijo z vsemi omenjenimi negativnimi učinki. Avstrijska teorija je deležna ogromno kritik npr. Hummelova, Tullockova itd. (Garrison, 1989, str. 1). Avstrijski pogled (znana je tudi kratica ABCT (angl. *Austrian Business Cycle Theory*), ki se uporablja po svetu) predvsem prikazuje škodljivo vpletanje države v gospodarstva, keynesianizem pa ravno obratno trdi, da je vpletanje države v gospodarstvo koristno. ABCT govori o tem, da morajo CB prenehati s svojimi inflatornimi ukrepi (kar je očitno v nasprotju z idejami monetaristov), saj s tem povzročajo poslovne cikle (s tem ko želijo CB preprečiti deflacijo in spodbuditi gospodarsko rast s povečevanjem količine denarja v obtoku povzročajo že omenjeno neravnotežje). Avstrijski ekonomisti pa odsvetujejo tudi restriktivno politiko, tako je njihov pogled v celoti v nasprotju tako s keynesianci kot monetaristi, saj zagovarja

popolnoma prosto tržno delovanje (von Mises, 2006). ABCT izenačuje CB s centralnim planerjem in zato meni, da ne more voditi protikriznih politik, saj tako kot komunistične države nima dovolj informacij, zato le podaljša stanje potrtosti (depresije). Tržni proces, ki so ga Avstrijci uporabili in razkrije medčasovno alokacijo ter povzroči prehod od faze razbohotenja k fazi potrtosti, je osnovan na procesu britanske valutne šole (Ebeling, 1996).

2.4 Relevantnost teorij za vodenje ekonomske politike

Čeprav so mnogi mislili, da bo s padcem berlinskega zidu in še posebej z razpadom Sovjetske zveze, tudi keynesianskega pogleda konec, je od vseh treh pogledov ravno keynesianski najbolj v rabi. Avstrijski pogled je za marsikoga preveč radikalen, ideje o napovedovanju poslovnih ciklov pa večina še vedno ne sprejema, ker ne more verjeti, da bi imela avstrijska teorija tako sposobnost napovedati nekaj, kaj nihče drug ne zmore. Čeprav bi pričakovali, da bi monetariste še najlažje sprejeli, pa se to ne zgodi in keynesianska ideja o fiskalnih spodbudah je celo v IMF najbolj v rabi, v EU pa sploh. Pojavljajo se celo ugibanja, da bi spet uporabili kakšno od oblik socializma in vprašanja oz. ideje o koncu kapitalizma, vendar je potrebno upoštevati, da se take ideje pojavljajo redno in kapitalizem vedno preživi (Arrighi, 2009, str. 317-318). Keynesianizem je politikom všeč predvsem zaradi tega, ker za razliko od avstrijske teorije ne zahteva stečajev, likvidacij, nezaposlenosti, zgrešenih naložb, napačnih poslovnih odločitev in drugih žrtev, ampak rešitev vseh težav preprosto vidi v večji državni porabi. Seveda to pomeni, da lahko država vedno več sredstev zapravi tudi za plače zaposlenih ter manj pomembne naložbe, vendar se je potrebno zavedati, da večja državna poraba na dolgi rok poveča inflacijo in davke, česar keynesianci niso upoštevali, saj so vse gledali le kratkoročno. Avstrijska teorija odsvetuje vsakršno vpletanje države v zakonitost trga in že zaradi tega ni politično privlačna. Odsvetuje monetarno ekspanzijo, ki je že desetletja orodje za pospeševanje rasti gospodarstev (oz. njihove poskuse) po celem svetu, odsvetuje skoraj vse (povečanje potrošnje, državno reševanje podjetij, uravnavanje plačne politike itd.), kar se že zelo dolgo uporablja v ekonomski politiki. To vse v očeh politikov, katerih cilji so največkrat usmerjeni le v ponovno izvolitev, ne predstavlja pristopa s katerim bi lahko dosegli svoje cilje, saj običajno je njihovo obdobje precej krajše, kot so cilji avstrijske teorije, ki je usmerjena srednjeročno in predvsem dolgoročno. Iz vsega tega je logično pričakovati, da bo večina vlad izbrala keynesianizem, ki je dlje časa v veljavi kot monetarizem, pa tudi sicer politikom dovoljuje precej več. Pri keynesianizmu se je treba pač le odločiti ali uporabiti več monetarne ali fiskalne politike pri izhodu iz krize, večinoma se uporabi fiskalna (in s tem tudi fiskalne spodbude) iz že znanih razlogov manj očitne inflacije (Minsky, 2008, str. 320).

3 ANALIZA FISKALNIH SPODBUD V EU

Znesek fiskalnih spodbud v EU je že leta 2009 znašal okoli 200 milijard EUR, kar je okoli 1,5 % BDP EU (Letno poročilo evroobmočja 2009, 2009). Vendar pa se same fiskalne spodbude med državami članicami močno razlikujejo. Za te razlike je kar precej razlogov (finančna pozicija, stroški izposojanja...). V evroobmočju je povprečni splošni deficit držav narastel iz okoli 2 % BDP v letu 2008 na 6,3 % BDP v letu 2009 po izračunih IMF (Cimadomo, 2011).

Struktura fiskalnih spodbud (Letno poročilo evroobmočja 2009, 2009) v EU v letih 2009 in 2010 je približno taka (večinoma gre za ocene): 28 % za javne investicije, 50 % ukrepi, ki naj bi povečali povpraševanje gospodinjstev (indirektno preko ukrepov, ki naj bi povečali realno kupno moč gospodinjstev), 17 % ukrepi, ki naj bi izboljšali poslovanje podjetij in približno 5 % ukrepi, ki naj bi izboljšali razmere na trgu dela. Fiskalne spodbude v evroobmočju v letih 2009 in 2010 naj bi po ocenah Evropske komisije dosegle 1,8 % BDP evroobmočja. Če pa dodamo še vladne podpore od avtomatičnih stabilizatorjev dobimo 4,6 % BDP evroobmočja (približno 5 % BDP celotne EU). Kljub vsem tem fiskalnim spodbudam pa za zdaj ni opaznega občutnega izboljšanja krize v EU. Vendar bo treba še kar nekaj časa počakati, saj fiskalna politika potrebuje kar nekaj časa, da začne učinkovati. Tudi Grgić (2010, str. 6) razdeljuje fiskalne spodbude EU podobno. Najprej jih razdeli glede na to, ali so na prihodkovni ali odhodkovni strani. Tiste na strani odhodkov še naprej razdeli glede na namen: javni izdatki, javne investicije, transferji gospodinjstvom, fiskalne spodbude novim investicijam, fiskalni učinki zaposlovanju oz. trgu dela ter jamstva in druge oblike spodbud.

Fiskalne spodbude na strani prihodkov pa tako razdeli (Grgić, 2010, str. 6):

1. zmanjšanje davka na dohodek,
2. davčne olajšave zavezancem za davek na dohodek,
3. zmanjšanje posrednih davkov,
4. zmanjšanje ostalih davkov in prispevkov.

3.1 Denarna in fiskalna politika v EU pred začetkom krize

Denarno politiko za države članice Evropske monetarne unije (EMU) vodi Evropska centralna banka (v nadaljevanju ECB) za ostale države EU pa nacionalne centralne banke, tako, da denarna politika ni enotna na ravni EU, čeprav je namen institucij poenotenje te politike (Buti, von Hagen & Martinez-Mongay, 2002 str. xi). Fiskalno pa vodi vsaka država posebej, sicer imamo v EU tudi institucije, ki poskušajo fiskalno politiko poenotiti na raven celotne EU, a vendar še zdaleč ni čisto enotna, čeprav imamo proračun EU, ki pa nima stabilizacijske vloge, kot pravi Šušteršič (2007, str. 4). Ker ekonomska politika znotraj EU ni enotna, se že več kot 10 let pojavljajo potrebe po koordinaciji politik znotraj EU

(Ferreiro, Fontana & Serrano, 2008, str. 184). Tudi predsednik ECB Jean-Claude Trichet je potrdil, da potrebujemo fiskalne reze, da se omogoči okrevanje gospodarstva (Grgić, 2010, str. 2), tako, da velja v uvodu postavljena prva hipoteza.

EU (tako kot ZDA in druge države ter organizacije) na to krizo ni bila pripravljena, poleg tega pa tudi ni enotna v njenem reševanju. Že dolgo se pojavljajo ideje, da samo monetarna unija ni dovolj in potrebujemo tudi fiskalno ter politično unijo. Če pogledam bolj natančno EU ni nič od tega, saj niti denarna, niti fiskalna, niti kakšna druga, za to diplomsko delo relevantna politika, ni enaka niti enotna za vse članice. Poleg tega se pojavljajo mnenja (npr. iz IMF), da ima EU šibke avtomatične stabilizatorje (čeprav je očitno, da močnejše kot ZDA), zato je potrebno še več fiskalnih spodbud. Avtomatični stabilizatorji so, kot že ime pove, socialne pravice ali dohodkovni davki, ki naj bi pomagali avtomatično stabilizirati gospodarstva in jih potegniti iz recesije. Torej v EU bi morali tudi okrepiti avtomatične stabilizatorje in pričakovati bi bilo hitrejše okrevanje gospodarstva (Watt & Nikolova, 2009, str. 17).

3.2 Razlogi za fiskalno reševanje gospodarske krize in možne alternative

Ekspanzivne fiskalne politike in že znane fiskalne spodbude naj bi omogočale lažjo pot iz krize, saj naj bi spodbudno vplivale na zaposlenost in s tem tudi na rast proizvoda, zato jih države uporabljajo (Spilimbergo, Symansky, Blanchard & Cottarelli, 2008).

Fiskalne spodbude seveda pomenijo zadolževanje države, pa še potrebno je paziti, da ne pride do učinka izrinjanja (angl. *the crowding out effect*), kar pomeni, da se izjalovi namera države, da z večjimi fiskalnimi spodbudami oz. zadolževanjem poveča proizvod oz. zažene gospodarsko rast, saj se večje zadolževanje lahko izrazi v padcu zasebne potrošnje ali investicij. Vlade morajo biti še posebej pozorne, da fiskalne spodbude dosegajo svoje želene učinke. Ekonomisti se namreč bojijo še večjega učinka izrinjanja, ki se v času gospodarske krize in fiskalnih spodbud hitro poveča in lahko nastopi tudi pri nepopolni zaposlenosti (Kates, 2010, str. 271-272).

IMF meni, da potrebujemo 2 vrsti ukrepov: ukrepi, ki imajo namen popraviti finančni sistem ter ukrepi za povečanje povpraševanja in povrnitev zaupanja prebivalstva v ta sistem (Spilimbergo et al., 2008, str. 2).

Fiskalne spodbude naj bi na kratek rok imele negativne učinke na proizvod, a v srednjem in dolgem roku naj bi se BDP povečal po mnenju IMF. Poleg tega IMF meni, da fiskalne spodbude izboljšajo agregatno povpraševanje in gospodarsko rast. Tako, da bi jih morale uporabljati tako razvite države kot države v razvoju. Skupaj s fiskalnimi spodbudami potrebujemo primerno monetarno politiko, ki bi znala imeti želeni multiplikativni učinek na svetovno gospodarstvo. Upoštevati pa je potrebno, da ne morejo vse države izvajati

takšno politiko, saj so nekatere preveč zadolžene, druge pa omejujejo razne finančne ovire, kot so visoki stroški posojanja ipd. (Freedman, Kumhof, Laxton, Muir & Mursula, 2009, str. 2). Fiskalne spodbude naj bi imele ob pravilni uporabi že omenjeni multiplikativni učinek na gospodarstvo. Torej iz vsake enote fiskalne spodbude naj bi bilo povečanje gospodarske aktivnosti večje kot je bil vložek. Gre za multiplikacijo oz. več kot proporcionalno povečanje (Kešeljević, 2006, str. 65). Vendar je tak učinek le v teoriji, ni pa nujno, da uspe tudi v praksi. Ne smemo pozabiti, da imajo takšne fiskalne spodbude številne škodljive posledice. Mnenje o fiskalnih spodbudah je v ekonomski teoriji še vedno precej deljeno. Najbolj znana alternativa je že poznani monetarizem, kjer uporabljamo monetarno politiko (uravnavanje količine denarja v obtoku) ter seveda ABCT, kjer država ne intervenira.

3.3 Predvideni in dejanski fiskalni ukrepi, ki naj bi okrepili AD

Mnogi so mnenja, da so države članice EU namenile premalo fiskalnih spodbud (Watt & Nikolova, 2009, str. 5). Poljaki so leta 2009 navajali, da naj bi v letih 2009 in 2010 v državah članicah EU bilo predvidenih okoli 400 milijard evrov fiskalnih spodbud, kar znesse približno 3,3 % BDP EU (Debski et al., 2009, str. 1). Ta znesek vključuje že omenjene avtomatične stabilizatorje. Fiskalne spodbude v evroobmočju so koordinirane znotraj Evropskega načrta za oživitev gospodarstva (Cimadomo, 2011).

V času do sedaj so gospodarsko krizo najbolj občutile Portugalska, Italija, Irska, Grčija in Španija, tako imenovana PIIGS gospodarstva, kot jih označi Roubini (2010, str. 1). To so države, za katere je že dolgo značilen velik javnofinančni primanjkljaj in že dolgo časa predstavljajo najbolj težaven del EU. Dosti strokovnjakov (Roberts, 2009) meni, da se obdobje gospodarske krize zaključuje in, da je njeno dno bilo leta 2009, ko je bilo čutiti največjo brezposelnost (še posebej v ZDA), vendar so tudi tu mnenja deljena. V EU še vedno ni znana usoda Grčije in še nekaterih PIIGS držav. Bankrot Grčije bi lahko povzročil podobne sistemske učinke kot propad ameriške investicijske banke Lehman Brothers, zato so države EU tu ukrepale (in vsaj za zdaj bankrot Grčije preprečile), podobno je še s katero od držav iz tako označene skupine PIIGS. Vendar potrebno je tudi upoštevati, da so Grki navajeni na tveganje bankrota, saj so mu bili izpostavljeni vsako drugo leto od osamosvojitve v 19. stoletju (Rogoff, 2010, str. 1), tako da so na take razmere navajeni, spet drugi se nagibajo k načrtovanemu bankrotu Grčije, kar lahko zadnje čase zaznamo iz različnih medijev. Predvsem morajo avtoritete, torej vlade držav, imeti premišljene odločitve, pogosta so tudi mnenja, da trenutne fiskalne spodbude zadoščajo in je potrebno izvesti druge odločitve (Dowd, 2009, str. 2). Velik pomen pri zagotavljanju zadostne količine sredstev za fiskalne spodbude v EU ima Evropska investicijska banka (v nadaljevanju EIB).

Tabela 1: Fiskalne spodbude v vseh 27 državah članicah EU v letih 2009 in 2010 (v % BDP)

	2009	2010 [*]
Avstrija	1,8	1,8
Belgija	0,4	0,4
Bolgarija	0,0	0,0
Ciper	0,1	0,0
Češka	1,0	0,5
Danska	0,4	0,8
Estonija	0,2	0,3
EU27	1,1	0,7
Evroobmočje (16 držav)	1,1	0,8
Finska	1,7	1,7
Francija	1,0	0,1
Grčija	0,0	0,0
Irska	0,5	0,5
Italija	0,0	0,0
Latvija	0,0	0,0
Litva	0,0	0,0
Luksemburg	1,2	1,4
Madžarska	0,0	0,0
Malta	1,6	1,6
Nemčija	1,4	1,9
Nizozemska	0,9	1,0
Poljska	1,0	1,5
Portugalska	0,9	0,1
Romunija	0,0	0,0
Slovaška	0,1	0,0
Slovenija	0,6	0,5
Španija	2,3	0,6
Švedska	1,4	1,6
Združeno kraljestvo	1,4	0,0

Vir: Letno poročilo evroobmočja 2009, 2009, str. 55, tabela 2.4; Modern Monetary Theory ... alternative economic thinking, 2011.

Po podatkih razvidnih iz preglednice je očitno, da je Španija od držav članic EU izvedla v letu 2009 največ fiskalnih spodbud, kar je nekoliko pričakovano, saj je špansko

^{*} Za nekatere države so le ocene, zaradi tega se tudi podatki med različnimi viri včasih malo razlikujejo.

gospodarstvo eno od najbolj prizadetih od te aktualne krize, za razliko od Grčije, Portugalske, Italije in drugih od krize težje prizadetih držav, pa so si večje fiskalne spodbude lahko privoščili oz. so praktično vse drugo žrtvovali za to, da so si lahko privoščili največje fiskalne spodbude v EU v letu 2009. Poleg tega so si večje fiskalne spodbude lahko privoščile države, ki imajo manj javnega dolga (Nemčija, Finska, Avstrija...), boljše druge pogoje, kot so npr. obrestne mere torej imajo boljši splošni fiskalni položaj (Ahrens, 2009, str. 2).

Za zdaj v EU, pa tudi znotraj evroobmočja, ni jasnega mnenja, ali naj države članice z boljšo gospodarsko pozicijo še naprej pomagajo državam, ki so očitno že dlje časa v težavah in jih same ne rešujejo aktivno oz. so bile že zdavnaj opozorjene. Najbolj očiten nasprotnik take pomoči je Nemčija. Kanclerka Angela Merkel, kot je sama izjavila, nima namena zapravljati sredstev za Grčijo in ostale PIIGS države. Ena od prednosti EU pred ZDA v izhodu iz te gospodarske krize je tudi ta, da ima EU boljše avtomatične stabilizatorje, saj je sistem socialne varnosti boljši ter tako preko že omenjenih načinov hitreje stabilizira gospodarstva, vendar so še vedno želje, da bi jih še izboljšali.

EU je države članice že od leta 2008 pozivala, naj povečajo državno potrošnjo. Predsednik Evropske komisije Jose Manuel Barroso je že ob predstavitvi načrta za oživitev evropskega gospodarstva konec leta 2008 poudaril, da naj bi države članice zagotovile okoli 170 milijard EUR, Evropska komisija pa naj bi že takrat skupaj z EIB zagotovila okoli 30 milijard EUR. Pri prispevku članic govorim o povprečju okoli 1,2 odstotka BDP. Nekatere države bodo temu namenile več, druge manj, je Barroso tudi poudaril in dejal, da se ne bo od držav zahtevalo, da povečajo porabo, če tega zaradi siceršnjega makroekonomskega okolja ne morejo storiti. Izjavo je seveda bilo pričakovati, saj so nekatere države članice protestirale, da ne morejo povečati porabe, ker nimajo od kje vzeti (Slovenska tiskovna agencija, 2008).

3.4 Uspešnost fiskalnega reševanja gospodarske krize

Uspešnost bi lahko bila precej večja, če bi bila ekonomska politika bolj konsistentna. Upoštevati je potrebno tudi to, da je potrebno kar nekaj časa, da fiskalne spodbude začnejo učinkovati (Strašek, 2007, str. 153).

Da sicer razumemo te (vsaj na začetku) nevidne učinke fiskalne politike je potrebno trg razumeti kot celoto, ki se spreminja s pomočjo informacij (Skousen, 1992). Fiskalne spodbude poskušajo delovanje na trgu usmeriti v želeno smer s pomočjo umetnih učinkov, ki naj bi ustvarili take informacije, da bi dosegli želene rezultate. Za zdaj je prehitro govoriti o uspešnosti, saj še nismo dosegli preobrata v tej krizi, vsaj večina ekonomistov si tega še ne upa trditi, ker večina pravi, da je o tem še prezgodaj trditi. Mnenje svetovnih strokovnjakov je tudi glede uspešnosti že izvedenih spodbud precej deljeno.

3.5 Fiskalne spodbude v Sloveniji

V letih pred 2007 smo v Sloveniji imeli po mnenju Štiblarja (2008, str. 28) posebne gospodarske razmere, ki so našo državo približale nezdravemu modelu gospodarskega razvoja drugih tranzicijskih držav. Namreč vedno večje razslojevanje, nestabilnost cen, neuravnoteženost zunanje bilance, večanje javnega dolga in odmik od zmerne uravnotežene rasti, ki smo jo imeli v 90-letih. Po nastopu gospodarske krize prihaja do paničnih reakcij vlade, nesoglasij o tem, kaj sploh narediti, neuspešnih in napačnih reakcij. Fiskalne spodbude so za zdaj nezadostne, da bi opazili učinkovite reakcije trga, poleg tega prebivalstvo vlade ne podpira najbolje in fiskalni ukrepi ne dosežejo takih učinkov, kot bi jih lahko. Nesoglasja znotraj vlade vodijo do neusklajenega in manj učinkovitega delovanja institucij. Najbrž bo minilo še nekaj časa, da se bodo razmere umirile, najprej pa bo potrebno doseči oživitev evropskega in svetovnega gospodarstva, potem bi se morale te pozitivne posledice razširiti tudi v Slovenijo.

Primerjava z drugimi gospodarstvi EU pokaže, da so delež javnega sektorja v BDP, primanjkljaj in javni dolg v Sloveniji primerljivi z EU povprečjem. Tudi krizna javnofinančna gibanja v Sloveniji niso nikakršna posebnost. Javni dolg naj bi kljub velikemu povečanju v krizi letos daleč pod povprečjem EU-27. Konsolidacija primanjkljaja in javnega dolga predvsem s krčenjem javnih izdatkov ni smiselna. Pri izhodu iz krize v Sloveniji uporabljamo že znano ekonomiko depresije, ki zahteva pospešeno kreditiranje in spodbuditev agregatnega povpraševanja predvsem s povečanjem izvoza in naložb. Neizogibna posledica sprostitev kreditiranja brez povečevanja zasebnega varčevanja in ustvarjanja povpraševanja je začasno povečano javnofinančno neravnotežje in rast javnega dolga. To vse je čisto običajno za razmere gospodarske krize (Letno poročilo FS 2011, 2011). Naše gospodarstvo naj bi bilo v težavah predvsem, ker so zahodnoevropski investitorji prenehali investirati in večinoma gospodarsko sodelujemo le še z balkanskimi državami, ki imajo podobne težave.

Vlada je neuspešno poskušala izvesti pokojninsko reformo, povečuje trošarine (predvsem z namenom zniževanja prevelikega izpada proračunskih prihodkov), uvaja višje olajšave za nekatere davke npr. davek na dohodek fizičnih in pravnih oseb (z namenom že znanega povečevanja kupne moči prebivalstva in podjetij), spreminja obdavčitev nepremičnin, motornih vozil (Letno poročilo FS 2011, 2011), poskuša omejiti družinske prihodke in štipendije (kar je v nasprotju s teorijo fiskalnih spodbud in javnim mnenjem, da je v času krize najbolj smotrno omejiti dohodke najvišjega razreda, saj si oni to lahko privoščijo, ker se jim ne bo veliko poznalo oz. ker so življenjsko že preskrbljeni). Varčevalni ukrepi v Sloveniji niso tako potrebni kot v PIIGS državah, kar še enkrat potrjujem, podobno je tudi mnenje Fiskalnega sveta. Zaradi nekaterih že omenjenih nepriljubljenih in ob nepravem času izvedenih ukrepov (oz. njihovih neuspešnih poskusih) uživa vlada (še posebej Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve) trenutno zelo nizko podporo.

Tudi v Fiskalnem svetu menijo, da navedene spremembe ne bodo veliko vplivale na povečanje javnofinančnih prihodkov, saj davčni zavezanci v teh časih potrebujejo predvsem korenitejše in spodbudnejše spremembe, ki bodo davčnim zavezancem olajšale poslovanje in jih podprle, v Slovenijo pa privabile tudi nove davčne zavezance, saj so višji prihodki mogoči tudi s povečanjem števila davčnih zavezancev. Le-teh namreč ni veliko pri nas v Sloveniji (Letno poročilo FS 2011, 2011).

SKLEP

V medijih zadnje čase zasledimo različne informacije o aktualni gospodarski krizi, ki si celo nasprotujejo, tudi podatki o fiskalnih spodbudah se med različnimi viri nekoliko razlikujejo. Posamezniki dobijo občutek, da vlada kaos, pa vendar je potrebno tudi v teh časih voditi smotrno ekonomsko politiko in uspešen ter učinkovit izhodni načrt iz krize.

Po vsem preštudiranem in raziskanem je očitno, da če sledimo keynesianski ideji fiskalnega uravnavanja gospodarske aktivnosti v času te gospodarske krize, da potrebuje EU še nekaj fiskalnih spodbud (mnenje večine v EU in IMF), saj nismo še dosegli želenega preobrata, izhoda iz te gospodarske krize oz. si tega večina strokovnjakov še ne upa z gotovostjo trditi. Lahko bi povečali kupno moč gospodinjstev ali izboljšali razmere na trgu dela, saj prebivalstvo potrebuje delovna mesta. Potrebno bi bilo tudi izboljšati učinkovitost fiskalnih spodbud. Očitno je tudi, da na učinkovitost vplivajo drugi dejavniki, še posebej usmerjenost ukrepov in čas. Odzivnost določenih skupin namreč je precej hitrejša kot odzivnost drugih, čas pa igra pri fiskalnih spodbudah ključno vlogo. Seveda bi lahko uporabili tudi katerega od pristopov prostotržnega reševanja krize. Vedno bolj so prodorne ideje, da je država (še posebej na primeru EU in Slovenije) le problem in, da Slovenija in EU potrebujeta predvsem dobre pogoje za podjetništvo, država bi morala zagotoviti delovanje pravne države, nato pa se umakniti iz gospodarstva.

Skozi primerjavo fiskalnih izdatkov za aktualno gospodarsko krizo med EU članicami sem prikazal in potrdil hipotezo, da obstajajo velike razlike med članicami in sicer predvsem zaradi finančne sposobnosti posamezne države, pa tudi interesa nekaj žrtvovati za namen fiskalnih spodbud, ki nimajo garantiranega učinka. Ključno vlogo igra politična opredeljenost, kot sem že uvodoma opredelil. Nekoliko manj sem uspel dokazati uvodno hipotezo o učinkovitosti fiskalnih spodbud, utemeljeno zaradi večje podpore in enotnih mnenj, saj informacije na trgu lahko načeloma delujejo tudi brez tega, vendar je vseeno potrebno določeno zaupanje prebivalstva ter predvsem konsistentnost ekonomske politike. Na podlagi analize vseh pridobljenih podatkov sem spoznal, da je recesija čas, ko se gospodarstvo znebi slabih naložb, zgrešenih investicij, neuspešnih podjetij ter začne rast znova in novo pot k uspehu.

LITERATURA IN VIRI

1. Ahrens, S. (2009, oktober). Fiscal Responses to the Financial Crisis. Kiel: Institut für Weltwirtschaft Kiel. Najdeno 1. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.ifw-kiel.de/wirtschaftspolitik/politikbkeratung/kiel-policy-brief/kiel_policy_brief_11.pdf
2. Arrighi, G. (2009). *Dolgo dvajseto stoletje: Kapitalizem, denar, moč*. Ljubljana: Založba Sophia.
3. Backhouse, R., & Bateman, B. W. (2006). *The Cambridge companion to Keynes*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Bernanke, B. (1995, februar). The Macroeconomics of the Great Depression: A Comparative Approach. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 27, številka 1. Najdeno 15. julija 2011 na spletnem naslovu: <http://links.jstor.org/sici?sici=0022-2879%28199502%2927%3A1%3C1%3ATMOTGD%3E2.0.CO%3B2-D>
5. Borak, N., Norčič, O., & Savin, D. (1996). *Aktualnost J. M. Keynesa*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
6. Buti, M., von Hagen, J., & Martinez-Mongay, C. (2002). *The Behaviour of fiscal authorities*. New York: Palgrave.
7. Calomiris, C. (1993, pomlad). Financial Factors in the Great Depression. Najdeno 14. julija 2011 na spletnem naslovu <http://links.jstor.org/sici?sici=0895-3309%28199321%297%3A2%3C61%3AFFITGD%3E2.0.CO%3B2-9>
8. Caplan, B. (1997). The Critics of Keynesianism: A Survey. Najdeno 30. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.libertarian.co.uk/lapubs/econn/econn076.pdf>
9. Chofaras, D. N. (2009). *The Credit and Banking Crisis of 2007–2009 and Beyond*. London: Palgrave.
10. Cimadomo, J. (2011, marec). The Fiscal Stimulus and Challenges Ahead: Views on the Euro Area. Najdeno 30. julija 2011 na spletnem naslovu <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1759-3441.2011.00110.x/abstract>
11. Dadkhah, K. (2009). *The Evolution of Macroeconomic Theory and Policy*. Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
12. Debski, S. et al. (2009). Financial and Economic Crisis in the European Union. Najdeno 4. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.google.si/url?sa=t&source=web&cd=5&ved=0CDcQFjAE&url=http%3A%2F%2Fse2.isn.ch%2Fserviceengine%2FFiles%2FESDP%2F104062%2Fpublicationdocument_singledocument%2F345711EB-2C34-4440-874F-4AED1C703D19%2Fen%2Fa16-2009.pdf&ei=gFEoTpisEoqs-gaH_t2DDA&usg=AFQjCNGrCEh5NiyajBRTkgMbcYcIgCalw&sig2=jbLFz_EwpfGkpJoP7AaCTQ
13. Dowd, K. (2009, 17. marec). Lessons for a Libertarian from Financial Crisis. Najdeno na dan 14. julija 2011 na tem spodnjem spletnem naslovu <http://www.libertarian.co.uk/lapubs/econn/econn111.pdf>
14. Ebeling, R. M. (1996). *The Austrian Theory of the Trade Cycle*. Auburn: Ludwig

- von Mises Institute.
15. Ebeling, R. M. (2008, junij). The Current Economic Crisis and the Austrian Theory of the Business Cycle. Najdeno 30. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.fee.org/pdf/the-freeman/0806Freeman_Ebeling.pdf
 16. Ferreira, J., Fontana, G., & Serrano, F. (2008). *Fiscal Policy in the European Union*. London: Palgrave.
 17. Freedman, C., Kumhof, M., Laxton, D., Muir, D., & Mursula, S. (2009, 4. november). Global Effects of Fiscal Stimulus During the Crisis. Najdeno 15. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.stanford.edu/~johntayl/carnegie1march.pdf>
 18. Galbraith, J. K. (2010). *Ekonomika nedolžne prevare: Resnica našega časa*. Ljubljana: Mladina.
 19. Garrison, R. W. (1991). The Austrian Theory of the Business Cycle in the Light of Modern Macroeconomics. Najdeno 30. julija 2011 na spletnem naslovu http://mises.org/journals/rae/pdf/RAE3_1_1.pdf
 20. Grgić, B. (2010, 22. november). Proaktivne mjere za gospodarski oporavak u uvjetima fiskalnih ograničenja!? Najdeno 22. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.google.si/url?sa=t&source=web&cd=32&ved=0CBkQFjABOB4&url=http%3A%2F%2Fwww.bankamagazine.hr%2FLinkClick.aspx%3Ffileticket%3DZrzn7HId2I%253D%26tabid%3D409&ei=1SgpTsicCZCe-waJxdjjBg&usg=AFQjCNGGXWIVfU2cFn0FH44Y-LdON7ccIA&sig2=C__boZrJobpmrmnTZQ1DqA
 21. Hafer, R. W. (2001, julij). What Remains of Monetarism? Najdeno 30. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.frbatlanta.org/filelegacydocs/hafer.pdf>
 22. Hoover, K. D. (1984, marec). Two Types of Monetarism. Najdeno 30. julija 2011 na tem napisanem spletnem naslovu <http://links.jstor.org/sici?sici=0022-0515%28198403%2922%3A1%3C58%3ATTOM%3E2.0.CO%3B2-1>
 23. Kastelic, B. (2009). Slavoj Žižek v Londonu o komunizmu v času krize kapitalizma. *Dnevnik*. Najdeno 19. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042251993>
 24. Kates, S. (2010). *Macroeconomic Theory and its Failings*. Cheltenham: Edward Elgar.
 25. Kešeljević, A. (2006). *Makroekonomija*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
 26. Keynes, J. M. (2006). *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja*. Ljubljana: Studia humanitatis.
 27. Krugman, P. (2009). *Vrnitev ekonomike depresije in kriza leta 2008*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
 28. *Letno poročilo evroobmočja 2009* (2009). Najdeno 10. julija 2011 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15951_en.pdf
 29. *Letno poročilo Fiskalne sveta RS 2011* (2011, 29. april). Najdeno 4. avgusta 2011 na spletnem naslovu [http://www.fiskalnisvet.si/fs/fs-si.nsf/0/638C8A25F905428EC1257886003993A0/\\$FILE/Letno%20poro%C4%8Dilo%20FS%202011-tisk.pdf](http://www.fiskalnisvet.si/fs/fs-si.nsf/0/638C8A25F905428EC1257886003993A0/$FILE/Letno%20poro%C4%8Dilo%20FS%202011-tisk.pdf)

30. Margo, R. (1993, pomlad). Employment during the Great Depression. Najdeno 14. julija 2011 na spletnem naslovu <http://links.jstor.org/sici?sici=0895-3309%28199321%297%3A2%3C41%3AEAUIT1%3E2.0.CO%3B2-1>
31. Minsky, H. P. (2008). *Stabilizing an unstable economy*. New York: McGraw-Hill.
32. *Modern Monetary Theory ... alternative economic thinking*. Najdeno 10. julija na spletnem naslovu: <http://bilbo.economicoutlook.net/blog/?p=8893>
33. Murphy, R. P. (2009). *Politically incorrect guide to the Great Depression and the New Deal*. Washington: Regnery Publishing.
34. Reed, L. (2010). Great Myths of the Great Depression. Najdeno 14. julija 2011 na spletnem naslovu: <http://www.mackinac.org/archives/1998/SP1998-01.pdf>
35. Roberts, M. (2009). The Great Recession. Najdeno 4. avgusta 2011 na spletnem naslovu: <http://www.archive.org/details/TheGreatRecession.ProfitCyclesEconomicCrisisAMarxistView>
36. Rogoff, K. (2010, 3. februar). Can Greece Avoid the Lion? Najdeno 10. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.koreatimes.co.kr/www/news/special/2010/04/160_60411.html
37. Romer, C. D. (1993, pomlad). The Nation in Depression. Najdeno 14. julija 2011 na spletnem naslovu <http://links.jstor.org/sici?sici=0895-3309%28199321%297%3A2%3C19%3ATNID%3E2.0.CO%3B2-7>
38. Roubini, N. (2010, 15. februar). Teaching PIIGS to Fly. Najdeno 9. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.relooney.info/0_New_6765.pdf
39. Roubini, N., & Mihm, S. (november 2010). *Gospodarska kriza*. Ljubljana: Soleco.
40. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2002). *Ekonomija*. Ljubljana: GV Založba.
41. Skousen, M. (1992). *Dissent on Keynes*. New York: The Ludwig von Mises Institute.
42. Slovenska tiskovna agencija. (2008, 26. november). Načrt za oživitev gospodarstva vreden 200 milijonov evrov. *Dnevnik*. Najdeno 4. julija 2011 na spletnem naslovu http://narocanje.dnevnik.si/poslovni_dnevnik/1042225234
43. Slovenska tiskovna agencija. (2010, 27. avgust). Japonsko še naprej tare deflacija. *Finance*, časnik na spletu. Najdeno 4. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.times.si/slovenija/japonsko-se-naprej-tare-deflacija--f5e88bf3db-f32d5a3b16.html>
44. Smith, A. (2010). *Bogastvo narodov*. Ljubljana: Studia humanitatis.
45. Spilimbergo, A., Symansky, S., Blanchard, O., & Cottarelli, C. (2008, 29. december). Fiscal Policy for the Crisis. Washington: IMF. Najdeno na tem spodaj navedenem spletnem naslovu https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:NPKh2GARbfcJ:www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2008/spn0801.pdf+Fiscal+Policy+for+the+Crisis&hl=sl&gl=si&pid=bl&srcid=ADGEESgzWdMJEMAfdJGzpKgExyTsJA_NcoJxYpXL_q-Q2Yfeb0Qk7vT-_ixLDW0x5BSHsdsAXhM1-f5xCu3UkAL3v3DTmxDZwGKqdPbiNdtc5WKK5XddC-f_Gstd1tyTdof2x45CXEui&sig=AHIEtbStNdHDFgN4urkHcDDyZmhi1lL3vw

46. Stanovnik, T. (2008). *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
47. Štiblar, F. (2008). *Svetovna kriza in Slovenci: Kako jo preživeti*. Ljubljana: Založba ZRC.
48. Stiglitz, J. (2010, 5. marec). The Dangers of Deficit Reduction. *The Economists' Voice*. Najdeno 4. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.project-syndicate.org/commentary/stiglitz123/English>
49. Strašek, S. (2007). *Ekonomska politika*. Maribor: EPF.
50. Šušteršič, J. (2007, 2. februar). Kaj nam ekonomska teorija pove o primernih izdatkih proračuna EU. Najdeno dne 5. julija 2011 na spletnem naslovu: http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/pregled_proracuna_EU/Sustersic.pdf
51. Temin, P. (1993, pomlad). Transmission of the Great Depression. *Journal of Economic Perspectives*, Volume 7, številka 2, pomlad 1993, Str. 87-102. Najdeno 14. julija 2011 na spletnem naslovu <http://links.jstor.org/sici?sici=0895-3309%28199321%297%3A2%3C87%3ATOTGD%3E2.0.CO%3B2-H>
52. Von Mises, L. (2006). *Causes of Economic Crises*. Auburn: Ludwig von Mises Institute.
53. Vontobel, H. (2003). *Der Mensch als das Mass*. Zurich: Verlag neue Zurcher Zeitung.
54. Watt, A., & Nikolova, M. (2009, maj). A quantum of solace? An assessment of fiscal stimulus packages by EU Member States in response to the economic crisis. Najdeno 2. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ETUI-Working_Paper_WATT_UK_ok-hi_.pdf